

Yatırım Nedir, Yatırım Teklifleri Nasıl Hazırlanmalıdır ?

Yazan :

Cengiz KIRATLI

Elek. Y. Müh.

Et ve Balık Kurumu

ÖZET :

Plânlı devreye girdiğimiz 1963 yılından beri çok kullanılan «YATIRIM» teriminin, aradan geçen 4 yıla rağmen henüz tam anlamı ile tarif edilemediği sık sık bu konuda ortaya çıkan tartışmalardan anlaşılmaktadır. Bazı tartışmacılar sadece belirli bazı işlerin yatırım olduğunu, diğerleri ise masraf faslına girmeyen her harcamanın yatırım olduğunu savunmaktadırlar. Yatırımın ne olduğu bu şekilde tartışmalı kaldığından yatırım teklifleri de gereği gibi hazırlanamamakta, bu yüzden yapılması gerekli olduğu halde bazı işler programa alınamamaktadır. Bu yazıda kabil olduğu kadar «YATIRIM»-ın açıklanması yapılacak ve iyi bir yatırım teklifinin ne şekilde hazırlanması gerektiği anlatılacaktır.

A. YATIRIMIN TARİFİ :

Devlet Plânlama Teşkilâtının tariflerine göre «Yatırım; belirli bir süre içinde, üretim mallarına yapılan ilâvelerdir». Bu fikri biraz açıklarsak, yapılan bir harcamanın yatırım olabilmesi için bu harcama ile üretim mallarına yani bir üretim işleminde kullanılacak mallara ek yapılması gerekmektedir. En basit örnek olarak bir makine atölyesi için gerekli tezgâhların yapılması bir yatırımdır, çünkü bu tezgâhlar, üretimde kullanılmak üzere üretilmişlerdir. Fakat bu atölyenin badanalı olan duvarının yağlı boya ile boyanması, üretimle ilgili olmadığı için yatırım sayılamaz.

Yapılan bir işin, yatırım olabilmesi için muhakkak üretimle ilgili olması yani üretken alana yönelmesi gerekir. Bununla beraber üretimle ilgisi olduğu halde teknikteki ilerlemeler veya toprak altı zenginliklerinin keşfi yatırım sayılmaz. Fakat teknikte elde edilmiş olan ilerlemenin uygulanması için kurulacak tesis veya keşfedilen maden veya petrolün yeryüzüne çıkarılması için yapılacak kuyular tam anlamı ile birer yatırımdır.

Bu basit tariflerden sonra yatırım kabul edilebilecek harcamalar için aşağıdaki sıralamayı yapabiliriz.

1 — İnşaat Yatırımları :

İnşaat yatırımlarında dört esas kol konut, konut dışı binalar, diğer İnşaat işleri, arazi düzenlenmesi olarak ayrılır.

— Konut inşaatı aslında üretime yönelmiş, bir harcama olmadığı halde yatırım kapsamı içine girer. Bunun nedeni değerlerinin benzeri tüketim mallarına göre yüksek ve ömürlerinin uzun oluşudur. Esasen hakikatte tüketim malı olup da yatırım kabul edilen yegâne harcama konut inşaatıdır. Bu yatırıma konutun yaşanılabilir hale getirilmesi için yapılan bütün harcama dahildir.

— Konut dışı binalar, sivil faaliyet için yapılan her türlü binalardır. Okul, hastane, depo, fabrika binası gibi binaların inşaatı, ya fabrika binası gibi üretimde veya hastane veya okul gibi sosyal ve eğitim maksatları ile kullanılacağından yatırım kabul edilirler. Millî Savunma için yapılan her türlü inşaat Askeri tesis olsun olmasın üretim veya sosyal hizmetlerle, halkın refahı ile ilgili olmadığından yatırım sayılmaz.

— Diğer inşaat işleri kara ve demir yolları, köprüler, limanlar, enerji tesisleri, elektrik şebekeleri, spor sahaları gibi tesisler olup çoğunlukla üretimi arttırıcı yönde etkili olduklarından yatırım sayılırlar.

— Arazinin düzenlenmesi, su getirme ve üretim maksadı ile tarla açma gibi işler de yatırım sayılırlar. Fakat tüketim gayesi ile yapılan örnek olarak bir şahsın özel plajı için yapılan harcamalar yatırım değildir.

— Arsa alınması, bir üretim tesisini kuracak olan teşekkül veya şahıs için yatırım özelliği taşımakla beraber memleket kıymetlerine herhangi bir ek yapılmadığından hakikatte yatı-

nm değildir. Buna kargılık denizden kurutularak elde edilen bir arazinin yatırım sayılması gerekir.

2 — Makine ve tesisat yatırımları :

Bu yatırımlar arasına üreticinin bir yıldan fazla bir zaman için kullanmak üzere ürettiği veya satın aldığı (satın alma da bu tip malzeme için bir üretim kabul edilebilir) üretim malzemesi girer. Her çeşit yapım tezgâhları, enerji, ısı ve soğu doğuran makineler, kara, deniz ve havada kullanılan araçlar gibi.

3 — Tamamlama yatırımları :

Bu yatırımlar, adından da anlaşılacağı üzere çalışır durumdaki bir üretim malının üretkenliğinin arttırılması için yapılan harcamalardır. Ancak kapasite arttırılmak için yapılan büyütme veya eski tip makinelerin verimi daha yüksek olan yenileri ile değiştirilmesi bu tip bir yatırım sayılmaz. Yapılmış ve çalışan bir tesisde, herhangi bir nedenle eksik kalmış bir makinenin konulması veya boş kalmış bir odanın, küçük bir değişiklik ile üretimde kullanılır hale getirilmesi birer tamamlama yatırımdır.

4 — Yenileme ve İdame yatırımları :

Çalışmakta olan bir tesisin yıpranan veya normal ömrünü doldurduğu için randımanlı olarak çalışmayan kısımlarının değiştirilmesi bir yenileme yatırımdır. Tesisin verimli olarak çalışmasını idame ettirebilmesi için yapılması gerekli işler ise idame yatırımları arasına girer. Bunlara birer örnek verilmesi gerekirse normal servislerini yapmak suretile ömrünü doldurmuş bir taşıt aracının motorunun değiştirilmesi bir yenileme yatırımı, çalışır durumda olan bu taşıt aracının bağlı bulunduğu işletmenin yeni ürünlerini taşıyabilecek şekilde karoserisinde değişiklik yapılması ise bir idame yatırımdır.

5 — Bakım ve Onarım harcamaları :

Çalışmakta olan tesislerin bu çalışmalarını devam ettirmelerini sağlamak üzere yapılacak bakım ve küçük onarım harcamaları yatırım değildir. Yine yukarıdaki örnek ele alınırsa taşıt aracı motorunun yağlanması veya arızalanan bir parçasının değiştirilmesi yatırım sayılmaz. Veya bir binada boya, badana, dam aktarma, cam değiştirme gibi harcamalar yatırım değildir. Buna karşılık büyük ve esaslı onarım harcamalarının yatırım sayılması gerekir. Büyük ve küçük onarımların birbirinden ayrılması çok zor olmakla beraber Devlet Planlama Teşkilâtı bu konuda aşağıda kıstasları koymuştur.

Yapılan onarım harcaması;

- Mutad dışı bir onarım için ise,
- Onarılan malın niteliğini açıkça değiştirip iyileştiriyorsa,

— Yapılan harcama, malın kıymetine oranla önemli miktarda ise, yatırımın kabul edilebilir. Aksi halde bu gibi harcamalar yatırım kabul edilemez.

6 — Eğitim yatırımları :

Bir işletmenin yeni kurulan kısmının çalıştırılmasını öğretmek için, işletme dışı uzmanlar da kullanılmak suretile yapılacak eğitim harcamaları yatırım kabul edilir. Ayrıca belli bir tesisin daha iyi şartlarla veya daha ekonomik çalışmasını sağlamak üzere yapılacak artırma harcamaları da bir yatırımdır. Bunlar dışındaki eğitim harcamalarının yatırım sayılmaları gerekir.

B. YATIRIM KONUSU ÜZERİNDE TARTIŞMALAR :

Yatırımların tarif ve açıklamaları Devlet Planlama teşkilâtı tarifleri ile 440 ve 441 sayılı kanunlar esas alınarak yapılmıştır. Bununla beraber bazı yetkililerce Vergi usul kanunu tarafından «Masraf» olarak kabul edilenler dışında kalan bütün harcamalar yatırım sayılmaktadır.

Bu varsayıma göre yapılan bütün sabit kıymet ilâvelerinin yatırım faslına sokulmasına çalışılmakta, böylece o yıl için programa konulmuş ödeneğin bazan birkaç katı miktarında yatırım yapıldığı gibi çelişik bir duruma düşülmektedir. örnek olarak kurulması plânlanan yeni bir işletme için hazırlanan yatırım programında arsa bedeli (yukarıda açıklandığı üzere yatırım sayılmadığından) mevcut değildir. Fakat alınacak bu arsanın bedeli masraf da olamayacağı cihetle hangi hesaba geçeceği tartışmalı kalmaktadır. Aslında bu arsanın alınması iş sahibi şahıs veya müessese için bir yatırımdır fakat memleket çapında düşünüldüğü takdirde yatırım sayılamaz.

En iyisi, bu şekilde yaratılan sabit kıymetlerden yatırım olmayanlar için yapılan harcamaların ayrı bir hesapta tutulması ve bunlar için yatırımlardan ayrı olarak yetki alınmasıdır. Bu şekilde devre sonunda harcamalar için verilen rapor veya bilançolarda.

— Yatırım programı gereğince yapılan harcama,

— ..... tarihli yetkiye göre yaratılan diğer sabit kıymetler için yapılan harcama.

— Masraf faslından yapılan harcama olarak gösterilmesi kabul olacak ve rapor veya cetvellerin birbirini tutmaması önenebilecektir.

C. YATIRIM TEKLİFLERİ NASIL HAZIRLANMALIDIR :

Yatırım teklifleri hazırlanırken eksériye sadece yeni bir İş yapmak, yeni çalışma sahaları açmak, faaliyeti daha kârlı olduğu tahmin edilen bir alana yöneltmek gayesi güdülmekte olduğundan hazırlanan teklifler bu sayılan hususları belirtmektedir. Ayrıca yatırımın tarifi tam olarak bilinmediğinden bakım ve onarım masraflarına girecek bazı konular yatırım olarak teklif edilmekte, bazan da örnek olarak tamamlama yatırımları teklif edilmemektedir. Devlet Plânlama Teşkilatı tarafından, yatırım tekliflerinin yapılına şekli ile ilgili olarak yapılan yayınlar ve gönderilen onproje formları bu konuda faydalanılacak en iyi belgeler olduğu halde çok defa dikkate alınmadıklarından «Bina girig kapısı üzerine ışıklı reklâm yazısı konulması» gibi tek satırlık gülünç tekliflerle karşılaşılmaktadır.

Bir yatırım teklifinde muhakkak olarak en az aşağıdaki hususları kapsayan bir gerçekçe raporu bulunmalıdır.

— Yatırım konusu ile ilgili olarak önceki yıllardaki durum.

— Yatırımı gerektiren haller.

— Kurulacak tesisin kapasitesi ve bu kapasitenin neye göre bulunduğu.

— Yatırımın tamamlanması ile elde edilecek gelir veya gelir fazlası.

— Yatırımın kurulacağı bölgeye etkileri.

— Yatırımın MIHI gelire katkısı

— Teklifi açıklayan kroki ve plânlara.

— Teklife ait keşif cetvelleri (İnşaat, tesisat, ithal inalı malzeme, nakliyeler, montajlar, gümrük bedelleri, işletmeye alma masrafları, yatırım safhasındaki faizler dahil).

Devlet Plânlama Teşkilatı tarafından yapılan çeşitli yayınlarda, yatırım tekliflerinin bol alternatifli olarak, diğer bir deyimle birkaç değişik şekilde hazırlanması istenilmektedir. Teşkilât, yapacağı incelemelerle bunların içinde Memleketimiz şart ve çıkarlarına en uygun olanlara öncelik verme yoluna gitmektedir. Çünkü, Türkiye gibi gelişme yolunda olan bir ülkede, yatırım kaynaklarından bazıları mevcut talebe göre kıt olup bu sebeple öne sürülen teklifler arasında bazı seçimler yapılması gerekir. Bu seçimler, yatırımın meydana getirilmesi için kullanılan kıt kaynaklarla sağlayacakları ekonomik ve sosyal faydalar arasında bağıntı kurularak yapılır. Standard olan kistasların seçimde kullanılabilmesi için de yatırım tekliflerinin tamamının tam, belirli ve eş şekilde hazırlanması gerekir.

Bir yatırım teklifi, genel olarak herhangi bir işlemin teknik bakımdan uygun, ekonomik bakımdan da verimli olacağı düşüncesi ile hayali safhada başlar. Bundan sonra bazı teknik, ekonomik ve mali ön bilgiler toplanarak düşünülen işlemin maliyet - fayda karşılaştırılması çeşitli yollardan yapılır. Bu çalışmaların sonucu olumlu görülürse daha ayrıntılı bir inceleme ve çözüm yapılarak yatırım teklifi hazırlanır. Çözüm özellikle pazar imkânları, yapım metodları, malzeme ihtiyaç ve en ucuza temin şekilleri, yatırım finansman durumu, ham madde maliyet ve kaynakları, çeşitli yetenekte insan gücü ihtiyaç ve kaynakları üretim maliyetleri, mali yapı, vergiler ve ticari kârlılık ile ilgili çalışmalar ve karşılaştırmalardan meydana gelir. Bundan sonra gerçekleşme safhasına geçebilecek yatırım teklifi, kolayca hazırlanabilir.

Yatırım tekliflerinin hazırlanmasında muhakkak ki en haklı neden, düşünülen faaliyetin ticari kârlılığdır. Ancak bazı yatırımlar, teklif sahibi teşekkül için büyük bir kârlılık göstermekle beraber, sağlanacak döviz tasarrufu veya kazancı milli gelire katkı, yaratılan lg hacmi, tali mahsullerin veya artıkların kullanılması gibi Ulusal ekonomiye faydaları bakımından çok önemli olabilir. Bu bakımdan yatırım tekliflerinin hazırlanmasında bu durum da göz önünde tutulmalıdır.